

NOVA CAUSAE PROPOSITIO W TEORII I PRAKTYCE

NOVA CAUSAE PROPOSITIO IN THEORY AND PRACTICE

Ks. prof. dr hab. Lucjan Świto

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska
e-mail: lucjan.swito@uwm.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-6392-4599>

Abstrakt

Nova causae propositio to jeden ze środków rewizji wyroku w sprawie dotyczącej stanu osób. Może przysługiwać małżonkom, których sprawa o nieważność małżeństwa została zakończona prawomocną decyzją sądu. Świadomość możliwości rewizji wyroku dzięki prośbie o ponowne przyjęcie sprawy do procesu jest coraz większa u stron i ich pełnomocników, o czym świadczą statystyki w Trybunale Roty Rzymskiej. Niestety, wiele rekursów pisanych jest błędnie. Przedmiotem artykułu jest więc zaprezentowanie warunków, które muszą być spełnione, aby można było wnieść rekurs o ponowne rozpoznanie sprawy w Trybunale Roty Rzymskiej, ukazanie trybu rozpatrywania tej prośby przez trybunał rotalny, a także wskazanie najczęstszych błędów, jakie występują w przysyłanych rekursach.

Słowa kluczowe: *nova causae propositio*, stan rzeczy osądzonej, rewizja wyroku, proces małżeński

Abstract

Nova causae propositio is one of the means of reviewing a judgment on the status of persons. It may be available to spouses whose case for nullity of marriage has been concluded by a final court decision. Awareness of the possibility of reviewing a judgment by means of a request to retry the case is increasing among the parties and their attorneys, as evidenced by statistics at the Tribunal of the Roman Rota. Unfortunately, many recusals are written incorrectly. The purpose of this article is therefore to present the conditions that must be met in order to file a recourse for retrial in the Tribunal of the Roman Rota, to show how this request is dealt with by the Rotal Tribunal, and to indicate the most common errors that occur in the recourses sent.

Keywords: *nova causae propositio*, res iudicata, review of judgment, matrimonial process

Wprowadzenie

Nova causae propositio, czyli prośba o ponowne rozpoznanie sprawy lub ponowne przyjęcie sprawy do procesu, to jeden ze środków rewizji wyroku w sprawie dotyczącej stanu osób. Może ona przysługiwać małżonkom, których sprawa o nieważność małżeństwa została zakończona prawomocną decyzją sądu. A więc decyzją, która kończy zwyczajne postępowanie procesowe, od której nie można już apelować.

Mówiąc o ponownym rozpoznaniu sprawy należy podkreślić, iż wniesienie tego rodzaju prośby nie stanowi środka zaskarżenia wyroku w ścisłym tego słowa znaczeniu, jak ma to miejsce przy apelacji czy skardze przeciwko nieważności wyroku. Celem omawianej instytucji nie jest bowiem wprost podważenie decyzji sądu, ale szerzej – zapewnienie ogólnie rozumianej sprawiedliwości poprzez dojście do prawdy obiektywnej zaskarżonego małżeństwa [Bartoszek 2014, 150-51]. Dlatego prośba o ponowne rozpoznanie sprawy jest możliwa tylko w wyjątkowych sytuacjach i jest zależna od spełnienia ściśle określonych wymogów, które określa prawo. Jej podstawą jest przede wszystkim norma kan. 1644 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ oraz art. 290-294 instrukcji procesowej *Dignitas connubii*², a także norma kan. 1681 KPK/83 znowelizowanego 15 sierpnia 2015 r. prawa małżeńskiego³.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

² Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii* (25.01.2005), „*Communicationes*” 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC].

³ Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur* (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski: Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa*, tekst łacińsko-polski, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015 [dalej: MIDI].

W ostatnim czasie można zaobserwować, że procesujące się strony i ich pełnomocnicy coraz częściej sięgają po tę instytucję, nierzadko jednak popełniając wiele błędów. Dlatego przedmiotem artykułu jest zaprezentowanie warunków, które muszą być spełnione, aby można było wnieść rekurs o ponowne przyjęcie sprawy do procesu w Trybunale Roty Rzymskiej, ukazanie trybu rozpatrywania tej prośby przez trybunał rotalny, a także wskazanie najczęstszych błędów, jakie występują w przysyłanych rekursach.

1. Wyrok podlegający wykonaniu

Prośba o ponowne rozpoznanie sprawy o nieważność małżeństwa jest możliwa jedynie wobec wyroku, który stał się prawomocny, czyli wykonalny. Kiedy wyrok o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest prawomocny?

Do reformy prawa wprowadzonego przez MIDI prawomocność wyroku w sprawie o nieważność małżeństwa uzyskiwało się po dwóch zgodnych wyrokach, czyli albo po dekrete zatwierdzającym pozytywny wyrok, albo po dwóch wyrokach pozytywnych lub negatywnych w kolejnych instancjach. Przy czym – zgodnie z wyjaśnieniem DC – chodziło o dwie zgodne sentencje, czyli takie, które zostały orzeczone między tymi samymi stronami, co do nieważności tego samego małżeństwa i z tego samego tytułu nieważności, a także mocą tych samych argumentów prawnych i faktycznych (art. 291 § 1 DC, kan. 1641, 1° KPK/83). Dlatego za równoważne, czyli zgodne co do istoty, uważało się również te decyzje, które chociaż wskazywały i określały różne tytuły nieważności, to jednak opierały się na tych samych faktach i na tych samych dowodach, które spowodowały nieważność małżeństwa (art. 291 § 2 DC)⁴.

Reforma wprowadzona przez MIDI do uzyskania prawomocnego wyroku w sprawie o nieważność małżeństwa zniosła konieczność zaistnienia dwóch zgodnych wyroków. W rezultacie, każdy wyrok kończący postępowanie, jeżeli nie została wniesiona od niego apelacja, staje się prawomocny formalnie i materialnie. Dlatego zgodnie z nowym kan. 1679 KPK/83 wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa, również w pierwszej instancji, staje się wykonalny po upływie terminów ustalonych na apelację⁵. Oczywiście wyrok stanie się prawomocny również wtedy, gdy

⁴ Szerzej na ten temat zob. Rozkrut 2008, 87-102; Erlebach 2009, 365-83.

⁵ Czyli piętnastu użytecznych dni od otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku (kan. 1630 KPK/83).

– jak dotychczas – zapadły dwie zgodne decyzje pozytywne lub negatywne z tego samego tytułu nieważności.

2. Nowe argumenty i dowody

Warunkiem wniesienia prośby o ponowne rozpoznanie sprawy jest przedstawienie nowych i poważnych dowodów lub argumentów w terminie trzydziestu dni od wniesienia rekursu. W związku z tym, że sprawy dotyczące stanu osób nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej (kan. 1643 KPK/83), powyższą prośbę można wnieść w każdym czasie.

Analiza rekursów o *nova causae propositio* – o czym więcej poniżej – wskazuje, że największym ich mankamentem spotykanym w praktyce była nieumiejętność zaprezentowania przez skarżącego nowych dowodów lub argumentów, które nie były dostępne lub uwzględniane w pierwotnym procesie. Strony i ich pełnomocnicy często bowiem wnosząc prośbę o ponowne rozpoznanie sprawy koncentrują się, a nierzadko nawet całkowicie poprzestają, jedynie na krytycznych uwagach co do samego wyroku. Tymczasem – zgodnie z art. 291 DC – uwagi powinny dotyczyć nie tyle samej sentencji wyrokowej (jak przy apelacji czy skardze o nieważność wyroku), ale nowych argumentów i dowodów. Przy czym, jak stanowi art. 292 DC, nie chodzi tu o jakieś nadzwyczajnie poważne i rozstrzygające argumenty lub dowody. Wystarczy, aby nowe argumenty lub dowody stwarzały możliwość wydania odmiennego orzeczenia.

3. Właściwość trybunału

Który trybunał jest właściwy do wniesienia rekursu o nowe przyjęcie sprawy?

Do reformy prawa wprowadzonego przez MIDI oczywistym było, że trybunałem właściwym do wniesienia prośby o ponowne rozpoznanie sprawy był trybunał trzeciej lub kolejnej instancji. Warunkiem bowiem wniesienia przedmiotowej prośby była prawomocność wyroku, a tę można było uzyskać dopiero po dwóch zgodnych decyzjach w kolejnych instancjach.

Reforma wprowadzona przez MIDI spowodowała, że wyrok może uzyskać prawomocność już w pierwszej instancji. Ma to miejsce wówczas, gdy po wyroku stwierdzającym nieważność małżeństwa nikt nie zgłasza apelacji (kan. 1679 KPK/83). W związku z tym wydawać by się mogło,

że trybunałem właściwym do rozpatrzenia prośby o ponowne rozpoznanie sprawy mógłby być trybunał również drugiej instancji. Taką możliwość rozważa jednak norma kan. 1681 KPK/83, która wyraźnie zaznacza, że z prośbą o ponowne przyjęcie sprawy do procesu należy zwrócić się do sądu trzeciej instancji. W praktyce najczęściej będzie to Trybunał Roty Rzymskiej⁶.

W tym miejscu należy dodać, że papież Franciszek podczas audiencji 7 lutego 2015 r. postanowił, aby nie dopuszczać rekursu do Roty Rzymskiej w celu uzyskania nowego wniesienia sprawy po tym, gdy jedna ze stron zawarła nowe małżeństwo, chyba że niesprawiedliwość orzeczenia została stwierdzona w sposób oczywisty⁷.

4. Praktyka działania Trybunału Roty Rzymskiej

Jaki jest sposób postępowania w sprawach o ponowne przyjęcie do procesu w Trybunale Roty Rzymskiej? Można tu wskazać pewną ewolucję, w której istotną rolę odegrali dziekani Roty Rzymskiej.

Do 2002 r. praktyką było przekazywanie próśb o ponowne rozpatrzenie sprawy do ustanowionego przez dziekana Roty kolegium sędziowskiego. Rekurs przekazywany był jednak do turnusu dopiero wówczas, gdy był sensownie umotywowany. Gdy brakowało uzasadnienia, wówczas dziekani kierowali pismo do petenta informując, jakie są wymogi uzyskania *nova causae propositio*. Turnus po zapoznaniu się z uwagami obrońcy wężła i adwokatami stron swoim dekretem rozstrzygał o przyjęciu lub odrzuceniu rekursu.

Aby odciążyć turnusy rozpatrujące rekursy o ponowne rozpatrzenie sprawy, które często i tak niczego nie dawały, dziekan Raffaello Funghini⁸ zaproponował rozwiązanie, aby on sam po wysłuchaniu promotora sprawiedliwości mógł odrzucać nieuzasadnione prośby. Ta propozycja została zaakceptowana przez kolegium rotalne i była praktykowana do objęcia funkcji dziekana Roty przez Antoniego Stankiewicza⁹.

⁶ Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej może wyznaczyć jako trzecią instancję któryś z trybunałów diecezjalnych. Zwyczajnymi sądami trzeciej instancji są również: trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Madrycie, sąd Prymasa Węgier, sąd we Fryburgu Bryzgowijskim, sądy litewskie w Wilnie i Kownie.

⁷ Reskrypt *ex audientia SS.mi* z 7 lutego 2015 r., nr II, 3, w: *Sussidio applicativo del Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Tribunale Apostolico della Rota Romana, Città del Vaticano 2016, s. 50.

⁸ Dziekan Trybunału Roty Rzymskiej w latach 1999-2004.

⁹ Dec. c. Funghini z dnia 27 marca 2003 r., *Quaderni dell Studio Rotale* 14 (2004), s. 131.

Dziekan Stankiewicz¹⁰, który jak wiemy był nader skrupulatnym procesualistą, uznał jednak, że praktyka wprowadzona przez jego poprzednika była *praeter legem*. Dlatego przyjął inne rozwiązanie. Zdecydował, aby rekursy o ponowne rozpatrzenie sprawy były od razu kierowane do turnusów. Umożliwił jednak ponensom stosowanie odrzucenia prośby nieumotywowanej już na początku sprawy (*a limine litis*), z zachowaniem jednak możliwości rekursu od dekretu ponensa do turnusu [de Angelis 2010, 1418-420].

Kolejny dziekan Vito Pinto¹¹, który z kolei przywiązywał dużą wagę do szybkiego procedowania, wrócił do praktyki zainicjowanej przez dziekana Funginiego. Posunął się jednak o krok naprzód. W pewnym momencie polecił, aby w przypadku ustanowienia turnusu do rozpatrzenia rekursu o nowe przyjęcie sprawy do procesu, ponens formułując dekretem formułę sporu nie tylko postawił pytanie co do zasadności rekursu, ale od razu również postawił pytanie co do nieważności małżeństwa (*An concedenda sit nova causae propositio et, quatenus affirmative, an constet de matrimonii nullitate, in casu*)¹².

Obecny dziekan Alejandro Arellano Cedillo¹³ obrał linię Stankiewicza. Dokonał jednak pewnej modyfikacji procedury wobec spraw, które w ostatnim czasie w dużej ilości napływają z sądów kościelnych w Polsce [Erlebach 1998, 25-48]. Według statystyk, obecnie bowiem już połowa wszystkich spraw wpływająca do Trybunału Roty Rzymskiej pochodzi z Polski, z czym wiąże się konieczność tłumaczenia ich na język oficjalny Roty. Dlatego obecny dziekan Roty do rozpatrywania rekursów pisanych w języku polskim o *nova causae propositio* ustanowił tzw. turnus polski, w skład którego wchodzi audytorzy znający język polski. Robert Gołębiwski jest wyznaczany ponensem do spraw opolskich i gliwickich, Grzegorz Erlebach do wszystkich innych, natomiast trzecim w składzie jest Słowak, Miroslav Adam¹⁴.

Grzegorz Erlebach jako ponens zaadoptował rozwiązanie wprowadzone przez dziekana Stankiewicza polegające na możliwości odrzucenia nieumotywowanej petycji już na początku sprawy (*a limine litis*), z zachowaniem jednak możliwości rekursu do turnusu. Elementem nowym tej procedury jest to, że w przypadku odrzuceniu rekursu, ponens Erlebach dołącza obszerną

¹⁰ Dziekan Trybunału Roty Rzymskiej w latach 2004-2012.

¹¹ Dziekan Trybunału Roty Rzymskiej w latach 2012-2016.

¹² Dec. c. Fischer z dnia 19 czerwca 2019 r., Bogoten., A. 116/2019, nr 2.

¹³ Dziekan Trybunału Roty Rzymskiej od 2021 r.

¹⁴ Z wywiadu z Grzegorzem Erlebachem, audytorem Trybunału Roty Rzymskiej (25.06.2024).

notę wyjaśniającą w języku polskim. Dzięki tej zupełnie nowej praktyce pent ma lepsze zrozumienie swojej sytuacji procesowej, łatwiej mu podjąć decyzję o zaniechaniu rekursu albo przeciwnie: wnieść rekurs umotywowany, owocujący udzieleniem nowego przyjęcia sprawy do procesu.

5. Uwagi do rekursów o nowe przyjęcie sprawy do procesu

Analiza dekretów¹⁵ i not wyjaśniających¹⁶ w sprawach rekursu o *nova causae propositio*, czyli prośby o ponowne przyjęcie sprawy do procesu, pozwala sformułować kilka uwag natury formalno-praktycznej.

Przede wszystkim – jak o tym wspomniano – strony i ich pełnomocnicy wnosząc prośbę o ponowne rozpoznanie sprawy często nadmiernie koncentrują się, a nierzadko nawet całkowicie poprzestają, jedynie na krytycznych uwagach co do samego wyroku. Swojej argumentacji nie popierają jednak dowodami: ani nowymi, tzn. dotąd nie przedłożonymi lub nieuwzględnionymi, ani poważnymi. W ten sposób w swoich polemikach i argumentacjach z wcześniejszymi wyrokami nie wykraczają poza to, co jest charakterystyczne dla zwyczajnych środków odwoławczych.

Wśród najczęstszych błędów, które występują w rekursach o ponowne przyjęcie sprawy, można wskazać następujące: 1) zbyt ni subiektywizm własnych ocen i interpretacji wnoszących rekurs; 2) zarzucanie sędziom błędnej oceny materiału dowodowego; 3) powoływanie się na to, że sędziowie w części faktycznej wyroku nie rozwinęli szeroko jakiegoś wątku; 4) zarzucanie niesprawiedliwości rozstrzygnięcia bez wskazania ewidentnego błędu w orzekaniu; 5) wskazywanie nowych świadków bez podania, jakiego typu

¹⁵ Dec. turni c. Adam z dnia 9 lutego 2023 r., Opolien, B. 19/2023; Dec. turni c. Bartolacci z dnia 18 kwietnia 2023 r., Zagrebiem, B. 50/2023; Dec. turni c. Savatori z dnia 3 maja 2023 r., Torontina, B. 68/2023; Dec. turni c. Arokiraj z dnia 11 maja 2023 r., Varasinen, B. 77/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 30 maja 2023 r., Gedanen, B. 87/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 1 czerwca 2023 r., Varsavien, B. 91/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 1 czerwca 2023 r., Elbingen, B. 92/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 28 czerwca 2023 r., Sedinen.-Caminen., B. 111/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 4 lipca 2023 r., Tarnovien, B. 113/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 5 października 2023 r., Bialostocen, B. 142/2023; Dec. turni c. Erlebach z dnia 1 lutego 2024 r., Posnaniem, B. 15/2024; Dec. turni c. Erlebach z dnia 21 marca 2024 r., Torunien, B. 47/2024.

¹⁶ Nota wyjaśniająca c. Erlebach z dnia 11 czerwca 2023 r., Lodzien, Prot. N. 25.491; Nota wyjaśniająca c. Erlebach z dnia 11 czerwca 2023 r., Cracovien, Prot. N. 25.442; Nota wyjaśniająca c. Erlebach z dnia 15 marca 2023 r., Varmien, Prot. N. 24.710; Nota wyjaśniająca c. Erlebach z dnia 4 czerwca 2023 r., Elbingen, Prot. N. 25.414.

wiedzą (informacją) dysponują, dotąd nie poznaną (sama realność nowego świadka nie oznacza przecież realnego nowego dowodu); 6) powoływanie do złożenia zeznań drugiej strony, która w poprzednich instancjach zdecydowanie zadeklarowała i nie odwołała woli nieuczestniczenia w procesie; 7) przytaczanie fragmentów złożonych już zeznań, z którymi sędziowie poprzednich instancji mieli możliwość zapoznania się; 8) domaganie się sporządzenia kolejnej opinii psychologicznej, gdy w poprzednich instancjach ekspertyzy były już wykonane; 9) przytaczanie argumentów dotyczących tytułu nieważności małżeństwa, który nie był do tej pory rozpatrywany; 10) prośba o przyjęcie w Trybunale Roty Rzymskiej sprawy na pierwszym stopniu instancji z nowego tytułu; 11) mylenie prośby o ponowne przyjęcie sprawy do procesu ze skargą o nieważność wyroku.

Zakończenie

Niewątpliwie, prośba o ponowne rozpoznanie sprawy, czyli *nova causae propositio*, to odwoławczy środek procesowy o charakterze wyjątkowym. Umożliwia bowiem rewizję wyroku, który przeszedł niejako (*quasi*) w stan rzeczy osądzonej¹⁷. Bezwzględnym jednak warunkiem dopuszczenia tej procedury jest przedstawienie nowych dowodów lub argumentów, które nie były dostępne lub uwzględniane w pierwotnym procesie.

Prawodawca dopuszczając do ponownego przyjęcia sprawy do procesu w świetle nowo odkrytych okoliczności lub dowodów chce, aby dojście do prawdy obiektywnej w procesie małżeńskim było jak najpełniejsze. Ponowne przyjęcie sprawy do procesu umożliwia bowiem korektę błędów proceduralnych lub merytorycznych. W ten sposób instytucja ta przyczynia się do prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, który powinien zawsze kierować się zasadą *salus animarum suprema lex*.

Świadomość możliwości rewizji wyroku dzięki instytucji *nova causae propositio* jest coraz większa u stron i ich pełnomocników, o czym świadczą statystyki w Trybunale Roty Rzymskiej. Niestety, wiele rekursów pisanych jest błędnie. Wydaje się więc, że jakimś rozwiązaniem tego problemu mógłby być apel do sądów kościelnych, aby dążyły do udzielania jeszcze bardziej precyzyjnych informacji o przysługujących środkach odwoławczych, przede

¹⁷ Kan. 1643 KPK/83: „Nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej sprawy dotyczące stanu osób, nie wykluczając spraw o separację małżonków”.

wszystkim po to, aby strony nie myliły apelacji z prośbą o ponowne przyjęcie sprawy do procesu i w razie potrzeby były informowane o wymogach stawianych przez normę kan. 1644 KPK/83.

Pomocnym, jak wydaje się, byłoby również baczniejsze zwrócenie uwagi na przesłanki natury materialnoprawnej występujące w analizowanej normie. Niewątpliwie wiąże się to z koniecznością wypracowania w miarę uniwersalnych kryteriów wyjaśnienia terminów użytych w analizowanym przepisie. Poza bowiem przedstawionymi powyżej okolicznościami formalnymi, inną (i nie mniej problematyczną) kwestią pozostaje interpretacja samego pojęcia „nowych i poważnych dowodów lub argumentów”, które nie wystąpiły w pierwotnym procesie. To, iż wspomniane dowody i argumenty nie muszą być „najważniejsze”, zasygnalizowano już w doktrynie. Nie ulega jednak wątpliwości, że nie każdy dowód lub argument, jaki ujawni się po prawomocnym zakończeniu postępowania, będzie dowodem lub argumentem „ważnym”, podobnie, jak i nie każda okoliczność będzie „nowa” – w rozumieniu wyżej wskazanym. Analiza spraw, które w wymienionym trybie trafiły już do Roty Rzymskiej zapewne mogłaby dostarczyć wielu interesujących informacji praktycznych co do tego, jak powyższą przesłankę rozumiały strony i ich pełnomocnicy, i na ile rozumienie to okazało się słuszne w ocenie samego Trybunału.

Tytułem przykładu sygnalizacyjnie nadmienić można, że nowymi dowodami będzie gotowość złożenia zeznania przez drugą stronę, która do tej pory nie chciała występować w procesie lub chce zeznać o istotnym fakcie, który zataiła; ekspertyza psychologiczna, która nie była wykonana pomimo okoliczności domagających się jej wykonania, do czego jednoznacznie zobowiązuje ustawodawca (kan. 1574, kan. 1678 § 3 KPK/83), a także ekspertyza prywatna sporządzona w niepodejrzanym czasie, która rzuca nowe światło na sprawę.

Zasygnalizowana próba pełnego dekodowania omawianej normy prawnej w kontekście wspomnianego pojęcia „dowodów i argumentów nowych i poważnych”, będzie zapewne jeszcze przedmiotem pogłębionej uwagi teoretyków i praktyków prawa kanonicznego.

PIŚMIENNICTWO

de Angelis, Agostino. 2010. „Le delibere del Collegio Rotale in materia di prassi processuale.” W *„Iustitia et Iudicium”*. *Studi di diritto matrimoniale e processuale*

canonico in onore di Antoni Stankiewicz. T. III, red. Janusz Kowal, i Joaquin Llobell, 1418-420. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

- Bartoszek, Magdalena. 2014. „Nova causae propositio w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i instrukcji procesowej „Dignitas cannubii”” *Kościół i Prawo* 3(16), nr 2:149-57.
- Erlebach, Grzegorz. 1998. „Polskie sprawy o nieważność małżeństwa z kan. 1095 w świetle orzecznictwa Roty Rzymskiej.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* VIII, nr 11:25-48. <https://doi.org/10.32077/bskp.6402>
- Erlebach, Grzegorz. 2009. „Wybrane kwestie dotyczące rozumienia zgodności wyroków (art. 291 DC).” W *Finis legis Christus. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*. T. I, red. Józef Wrocenski, i Jan Krajczyński, 365-83. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Rozkrut, Tomasz. 2008. „Zasada zgodności formalnej i substancjalnej dwóch wyroków w kanonicznym procesie małżeńskim według Dignitas cannubii.” W *Proces małżeński w świetle Dignitas cannubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 czerwca 2007 roku. III Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. Tomasz Rozkrut, 87-102. Tarnów: Wydawnictwo Biblos.